

- Randi Oscar. La Jugoslavia. (Roma, Ist. per l'Europa Orientale, 1925.)
 Randi Oscar. I popoli balcanici. (Roma, Cremonese, 1929.)
 Sforza Carlo. La Jugoslavia. Storia e ricordi. (Milano, Rizzoli, 1948.)
 Solari Bozzi G. La Jugoslavia sotto la dittatura. (Roma, Ist. per l'Europa Orientale, 1933.)
 Tamaro Attilio. La lotta delle razze nell'Europa danubiana (Cecoslovacchia, Austria, Ungheria, Jugoslavia, Romania, Polonia). (Bologna, Zanichelli, 1923.)
 Trinko G. Storia politica, letteraria ed artistica della Jugoslavia. (Udine, Istituto delle Edizioni Accademiche, 1940.)
 Visconti Prasca Sebastiano. La Jugoslavia e gli Jugoslavi. (Milano, Treves, 1939.)
 Volta Sandro. Ritratto delle cose di Serbia e della Croazia e Slovenia. (Nella riv.: »Civiltà Fascista«, 1934.)

Enrico Damiani

KAZAZ, KOSEZ

O besedi je pred leti napisal Fr. Ramovš lepo monografijo: *Praslovensko kasegg* »Edling« (Razprave II, 303 sl.). Po vsestranskem in korenitem pretresu obstoječih oblik nastavi kot osnovo psl. **kosegg* ter jo izvaja iz langobardskega rodovnega imena *Gausingo*, ohranjenega v krajevnih imenih. V Kratki zgodovini slovenskega jezika (1936) se na kratko dotakne tega predmeta (str. 10, 82); tudi tukaj misli na germanski izvor besede, opozarjajoč na Vasmerjev članek v Sborniku Miletiča 164 (1933): *Edlinge — Kazaze*. Za germansko podlago naši besedi ima Vasmer rodovinsko ime **Kasing*, ohranjeno v staronordijskem in staroangleškem jeziku. Menim, da je vodil Ramovša pravilni čut, ko je iskal domovino te besede v langobardskem okolju, saj imamo od tod tudi obilico drugih pravnih izrazov, vzeti iz langobardskega ali srlat. jezika; vendar imam vprašanje o izvoru kazaza etc. še za nerešeno. V naslednjem podam razlago, ki je tesno povezana s pravnim položajem kazazov v srednjeveški fevdalni družbi.

Beseda *kazaz* etc. se dandanes ne rabi več kot apelativ, marveč je ohranjena v raznih inačicah kot priimek. Nadalje imamo nekaj krajev Kaseze in slično, katerih nemško ime je Edling, t. j. *ze den edlingen*, n. pr. 1453 *Edling bey sannd Margareten*, slov. Koseze pri Ljubljani (MMVK 1891, 71). Omeniti je treba, da se pokaže v krajevnih imenih samo Edling, ne pa Edlinger. Besedi se tudi po pomenu ne krijeta. Stvn. in srvn. *edelinc* pomeni plemenitnika, *Edling(e)* je torej bivališče ali občina plemičev. Pri tej priliki se moramo spomniti, da je *edelinc* v nemškem pravnem jeziku ekvivalent za langobardski *arimann*. Ko je prodiralo nemško pravo v Furlanijo in langobardsko ozemlje, je mogel nastati znani zapis: *arimanni qui appellantur edelinge*. Patriarhove pisarne so sprva uvajale za svoja posestva po Krajskem langobardske nazive: *gastaldio*, *massaritio*, *arimanni*. Zadnji dve sta se umaknili nemškemu nazivom, *arimann* torej *edlingu*. Verjetno je tudi *kazaze* stár langobardski naziv, ki so ga ohranili Slovenci, Nemci pa prevedli z *Edling(e)*.

Beseda *edlinger*, ki je sicer v rabi samo v uradnem nemškem jeziku po slovenskih deželah, kaže pripono *-er*, to je germansko *-warja* ali *-árja*; prvo pomeni stanovalca kakega kraja (*Römári* = Rimljan), drugo pa posel (*snidári* = krojač). V *edlinger* je v osnovi pač prva pripona in beseda pomeni človeka, ki stanuje pri edlingih. Ni pa treba, da je sam plemič. Zgodovinski viri nam to tudi jasno dokazujejo. *Kazaz — Edlinger* opravlja na tem in onem gradu stražo, je sodni sluga, postavlja vislice, vodi hudodelce na morišče — sama opravila, ki so za plemiča nemogoča. Beseda je do 16. stoletja že ostarela. V žužemberškem urbarju, ki ga navaja Hauptmann (Kar. Hrvatska, Zbornik kralja Tom. 298—9), da se oče še piše *Kazaz*, sin je pa rajši *Edlinger*. V nekaterih primerih je *Kazaz* postal priimek, a *Edlinger* označuje pravni položaj.

Geografsko razširjenost besede *kazaz* je očrtal Ramovš; naj omenim še za kajkavski svet potok *Kosežina* pri Oškovcu (Zborn. za nar. život 28, 2, 191). A tudi na ozemlju, kjer je beseda doma, imamo posamezne postojanke edlingerjev, kjer ustrežna slovenska beseda ni poznana, n. pr. Teharje (teharski plemiči!), Gamberg, Križe pri Kranju. Verjetno so to mlajše ustanove nemških gospodov.

Domovino apelativa, ki leži v osnovi priimka in krajevnih imen, iščem — kakor Ramovš — pri Langobardih, toda ne v njihovem germanskem besedišču, temveč v latinski pravni terminologiji tega naroda, ki je — kakor znano — postala vplivna daleč naokrog v sosednih deželah, zlasti tudi pri Hrvatih in Slovencih. Ni mi znano, kdo je prvi opozoril na možnost zveze slov. *Kazaze* i. sl. z romanskim *casa* in njegovimi izvedenkami. Ta migljaj je vsekakor ostal neizkoriščen.

Rom. *casa* »hiša« je sprejet v slovenščino kot *kajža*, torej v pejorativnem pomenu. Sicer je pri germanistih in slavistih splošno sprejeta razlaga, ki jo je o razmerju besed **chysa*: *khaische*: *kajša* podal Lessiak (German.-roman. Mon. II, 1910) in jo je še natančneje formuliral W. Steinhäuser (Anz. der phil.-hist. Klasse der Akad. der Wiss. Wien 12. III. 1924). O tem vprašanju piše tudi Ramovš (Kratka zgodovina 37) in prispeva k vprašanju še kor. slov. *kaššlar*. Ta beseda in kor. slov. *kajša* sta povratni izposojenki iz nemščine. Toda slov. *kajža* (z ž!), ki je razširjena na zahodu, ne more izvirati iz nemščine, ampak je novejša izposojenka iz furlansko-beneškega narečja; o prehodu medvokalnega roman. *z* > slov. *ž* prim. Šturm ČJKZ VII, 27 (it. *pisello*, slov. *pažek*). Slov. *kajža* je bilo sprejeto v bav. kot *g(g)aische*, -n (Steinhäuser). Ista beseda je mogoče v osnovi nemških oblik za *Šiško*: *Geys*, *Keys*, *Kheis*, *Gheis* (leta 1453), *Keissach* (leta 1370) (Ramovš, Slavia VI, 32).

Kajža je pač sprejeta v naš jezik kot pravni naziv za posestva s hišo, ki so jo dobili uslužbenci; zato torej *Kajžice* — *Edling* na Koroškem, v Furlaniji pa *Ciasās* (Pirona); prim. Ramovšovo mišljenje v Razpravah II, 308. — Nadaljnje tako ime s Koroškega *Kázde* — *Edling* bi primerjal s furl. krajevnim imenom *Ciasātis* (Pirona) k deležniku *casatus*. Vendar je za *Kázde* sporočena tudi normalna oblika *Kasisah* (Ramovš I. c.).

Mnogo prej kakor *casa* je prešla v slovenščino neka njena izvedenka, to je srednjelat. *casagium* »domnicatum, domus principalis« (Ducange s. v.), po listini leta 969 (Muratori Ant. It. I, col. 829). Samo en zapis te besede, in to iz kraja »in Flexo« je poznan. Meyer-Lübke je ne beleži, kar pomeni, da se ni udomačila. *Casagium* je dalo slov. *kasaz* (*kazaz*) ali pa *kasaza* (*kazaza*) kakor *palazzo*: *palāč* in *palāča* (Šturm, ČJKZ VI, 61). Podlago za oblike s -s- je dala beneško-ilatijanska oblika, za oblike z -z- pa stara furlanščina. Končni -z < rom. *gi* je beneško-furlanski (Šturm ib. 69). Oblike *kázaze* (s premaknjenim naglasom) najdemo na Štajerskem. Kar se tiče nadaljnjih oblik *kaseg* in *kaseze*, jih je mogoče imeti za slov. in hrvaško preoblikovanje teh besed po obrazilu -egъ.

Toliko je, mislim, gotovo, da je apelativ *kazaz(a)* romanskega izvora in je torej beseda prišla med nas iz furlanskih, posebno še patriarhovih pisarn, pomeni pa grad kot središče uprave. Grajska straža (Burghut) je poverjena posadki, ki jo sestavljajo plemiči, langobardsko imenovani *arimanni*, nemško pa *edlinge*. Njim so pridelnjeni kot stražarji še *libertini* (oglejski viri), v nemških pa *edlinger*; drugod najdemo tudi naziv *knechte*, t. j. oprode, *clientes* (Lichnowski, Reg. II, št. 594). Plemiči imajo, tako n. pr. v Tolminu ali Slovenjem Gradcu na gradu samem »feudum habitantiae«, *libertini* pa posestva v okolici s pripadajočimi »kajžami«. Kako so plemenite stražarje imenovali Slovenci, ni znano; niže stoječi so *kasezniki*, kar je priimek v Logarski dolini (Ramovš, Kratka zgodovina 10); krajša oblika *kazaz* etc. je pač nastala iz okrajšave *N. de Cassesio* (IMD XII, 125), *N. zem Kasses*.

Jakob Kelemina